

Yasa ve Yaşam

MART / NİSAN / MAYIS 2012
3 AYDA BİR YAYINLANIR
SAYI 57

CUMHURİYET
TÜRKİYESİNİN
İLK GRAFİK
TASARIMCISI

**İHAP
HULUSİ**
Dilek BEKTAŞ

**İKSV
40 YAŞINDA**
41'E GEREK YOK,
40'TA DA
MAŞALLAH
Nazan ÖZCAN

**TAYİNAT
HÖYÜK'ÜN
YENİ
ASLANI**
Elif DENEL

KAYSERİ'DEN
GELEN
AĞIR YÜK
Nazan ÖZCAN

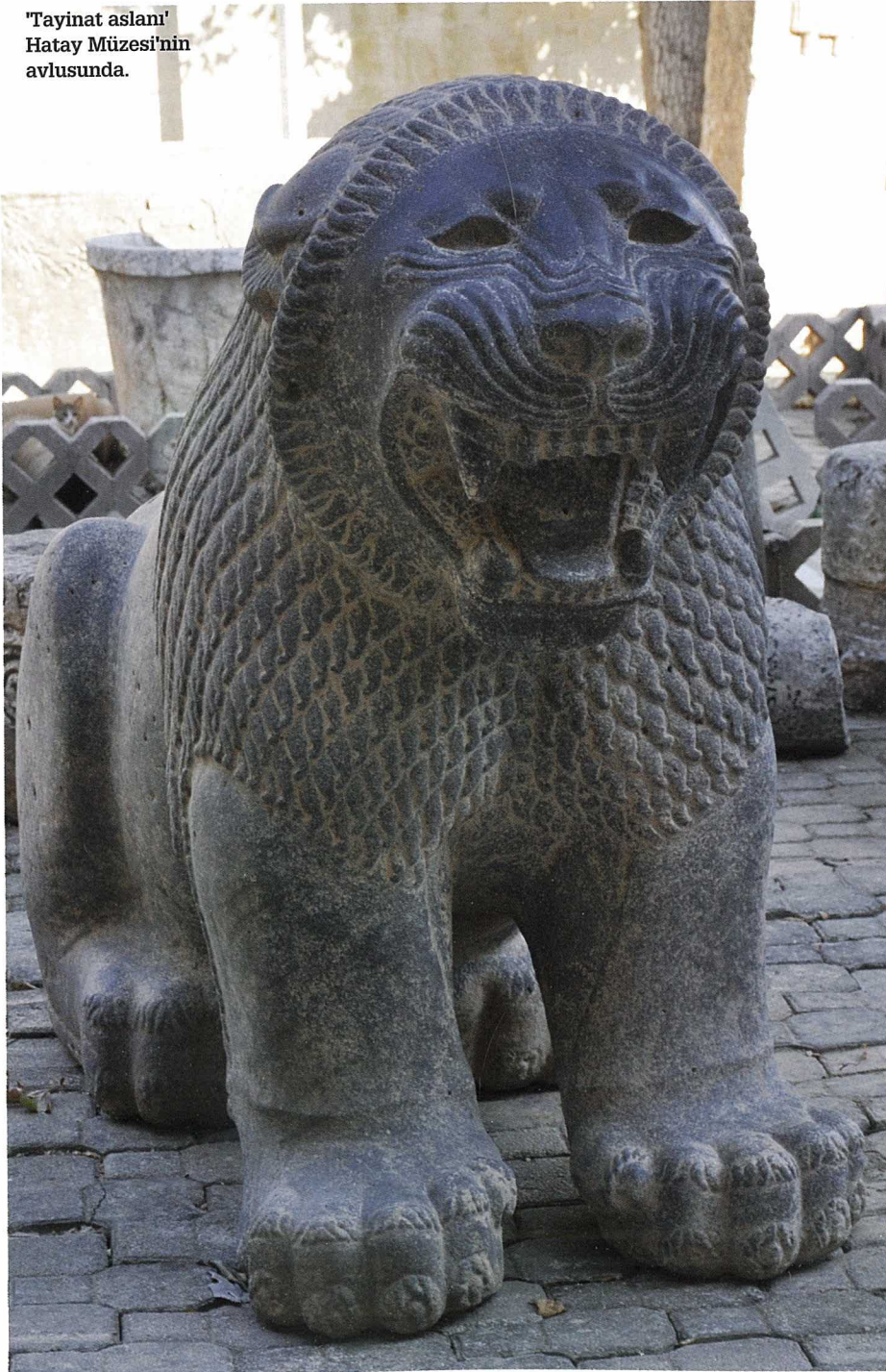

Tayinat Höyük'ün Yeni Aslanı

Arkeologlar bu heybetli buluntuyla
Hatay tarihinin az bilinen dönemlerini
aydınlatmaya devam ediyorlar...

Elif DENEL

"Tayinat aslanı"
Hatay Müzesi'nin
avlusunda.

Doğuda Suriye sınırına doğru uzanan 1,400 km2 genişliğindeki Amik ovasında heybetle 15 metre yükselen *Tayinat Höyük*'de (Tell Tayinat), 1,5 tonluk bazalt bir aslan heykeli 2011 yılı kazılarında 3000 yıllık uykusundan uyandırıldı.

Erken Demir Çağı'nda, Kuzey Irak'tan Hatay'a uzanan bereketli Amik topraklarında egemen *Patina Krallığı*'nı (diğer adlarıyla Unki ve Kue) kontrolü altına alan Asur İmparatorluğu, başkent Kunulu'a'yı baştan yapılandırıp valilik konumuna indirgemişti. Bu süreçte kentin kraliyet yazıtlarını ve heykellerini parçalamış, ancak dini yapılarını yeniden inşa edip Asur hegemonyası için kullanmaya başlamıştı. Patina'nın kudretini simgeleyen bazalt *Tayinat aslanı* bulunduğu kaideden tepetaklak itilmiş, ancak şaşılacak bir itina ile bir zamanlar kapısında bekçilik ettiği dini alanın, yeni kule duvarlarının altına şaşılacak bir itina ile kerpiç dolgu içine gömülmüştür.

Karşısına çıkan canlı veya doğaüstü herkese korku saçmak için açılan gözleri, hırlayan dişleri ve diliyle, bu *apotropaik* yani kötülöklere karşı koruma görevi gören aslan, eğer konuşabilseydi, tahminen iki yüz yıllık ömründe gördüğü değişimi anlatarak neredeyse yüz yıldır arkeologları uğraştıran soruların önemli bir kısmını cevaplayacak konulara değinebilirdi. Belki Anadolu'nun Tunç Çağı sonrasında, M.Ö. 12. yüzyıldan başlayarak Ege ve Akdeniz'i kaplayan Karanlık Çağ'dan nasıl çıkıp Asur saldırılarına dek politik, sosyal ve ekonomik başarı ve bolluk yaşamış olduğunu, hatta Geç Tunç Çağı'nın sonunu simgeleyen 'Deniz Kavimleri'nin Ege'den Doğu Akdeniz'e göçlerinin nedenlerini ve etkilerini anlatabilirdi. Geç Hitit olarak adlandırılan kraliyetlerin ve beyliklerin nasıl ortaya çıktıklarını ve nasıl hızla zenginleştiklerini bize kendi diliyle aktarabilirdi. Ama bu soruları yanıtlamak,

Toronto Arkeoloji Projesi tarafından kazılan megaron planındaki tapınak.

1998'de başlatılan yüzey araştırması sonrasında 2004'den bu yana kazılar yürüten Toronto Üniversitesi'nden Prof. Dr. Timothy Harrison başkanlığındaki *Tayinat Arkeoloji Projesi*'ne (TAP) düşmektedir.

Amik bölgesindeki ilk arkeolojik araştırmalar Chicago Üniversitesi tarafından 1930'larda gerçekleştirildi. Ünlü arkeolog çift *Robert ve Linda Braidwood*, kurguladıkları seramik bazlı tarihleme sisteminin temellerini Amik ovasındaki yüzey araştırmaları ve kazılar sayesinde attılar. Sadece bu dönemde yapılan yüzey araştırmalarında 178 höyük tespit edildi ve aralarında Tayinat'ın da bulunduğu 6 höyükte kazılar başlatıldı. Bugün Anadolu, Doğu Akdeniz ve Kuzey Suriye'de arkeologların hala *Braidwoodlar*'ın çalışmalarıyla yola çıktıklarını vurgulamak gerekir. Chicago Üniversitesi tarafından 1935-1938 yıllarında Tayinat'ta yürütülen kazılar, höyüğün tepesindeki büyük saray ve tapınak yapılarına ait bina kalıntılarının yanı sıra, birçok taş kabartma ve heykel, kil tablet, ve seramik buluntu ortaya çıkardı. Asur yazıtlarından da yararlanarak, buranın Erken Demir Çağı'nda, yani M.Ö. 11./10. ve 7. yüzyıllar

arasında büyük bir kraliyet merkezi olduğu anlaşıldı.

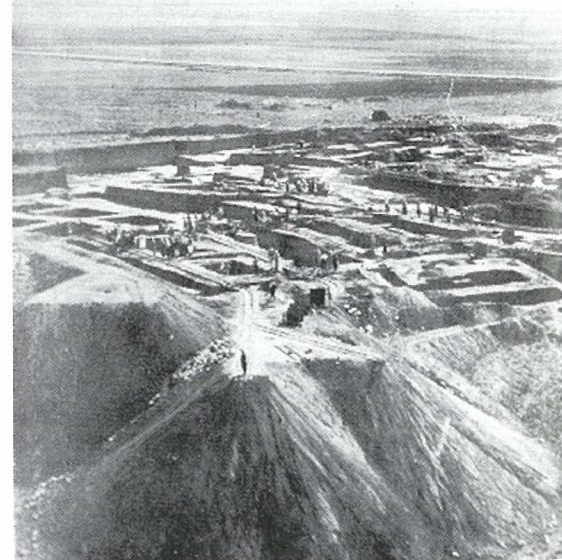
Yeni eski tüm araştırmalar bir arada ele alındığında, Tayinat'ın Asi Nehri'nin kuzeydoğusundaki konumunun oldukça stratejik olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimin Anadolu'dan, ve Akdeniz'den Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya doğru uzanan, güneyde ise Doğu Akdeniz sahillerine bağlanan önemli yolları kontrol ederek geliştiği söylenebilir. Demir Çağı'ndaki mimari ve sanatsal ihtişamının yanı sıra, kazılar sırasında tekstil endüstrisinin ne denli gelişmiş olduğunu belirten ağırşak ve tezgah ağırlıkları bulunmuştur. Ayrıca metal endüstrisinin de önemini vurgulayan metal buluntular, bakır ve tunç çürük kalıntıları ve metal işlikleri ortaya çıkartılmıştır. Asur krallarının Patina'dan kendi topraklarına taşıdıkları ganimet ve vergiye bakarsak krallık bolluk içerisindeydi. Asur yazıtları altın, gümüş, kalay, demir, kurşun, keten ve renkli kumaşlardan giyim malzemesi, kırmızı-mor boyalı yün, ahşap mobilya, at ve katırdan bahseder. Ayrıca Tayinat'ta bulunan kerpiç ve taş kalıntıların vurguladığı ihtişamı destekleyen ekonomik ve ekolojik dengeleri de anlamak amacıyla kolları sıvayan

arkeologlar, bugün kazı ve araştırmaları bilimsel sorular çerçevesinde yürütmektedirler.

Yakın zamanda yapılan jeomorfolojik araştırmalar, kuzeyden güneye 700 m ve doğudan batıya 500 m boyutlarındaki höyüğün doğusunda tarlalara uzanan bir alt yerleşim, batısında ise yüzyıllar boyunca zaman zaman ortaya çıkıp kaybolan bir bataklığın varlığını tespit etmişlerdir. Chicago Üniversitesi kazılarının açtığı alanların alt katmanlarında devam eden yeni kazı çalışmaları, höyükteki yerleşimin Erken Tunç Çağı'na, en az M.Ö. 3000'lere kadar indiğini, hatta yerleşimin daha erken dönemlere dahi uzanabileceğini göstermiştir. Ancak Erken Tunç Çağı'nın sonunda höyük yaklaşık 2000 yıl boyunca tamamen terk edilmiştir.

Tayinat'ın hemen güneydoğusunda bulunan Açına Höyük'de 1930'lar ve 1940'larda kazılar yürüten İngiliz arkeolog *Sör Leonard Woolley*, Orta ve Geç Tunç Çağları'nda, Ege'den Mezopotamya'ya kadar birçok bölgeyle ticaret ilişkileri olan, hatta Hititler'in dahi ele geçirmek için çok çaba sarf ettikleri muhteşem bir yerleşim ortaya çıkartmıştı. İhtişamlı mimari yapılar, yazıtlar, heykeller ve zengin tarihi bilgiler içeren tabletler, toplumların Erken Tunç Çağı'ndan sonra 2000 yıl süresince Muşki Krallığı'nın başkenti olan Açına Höyük'de kurulmuş *Alalakh* kentinde yaşadıkları fikrini öne sürmüştür. Bugün burada Koç Üniversitesi'nden *Prof. Dr. Aslıhan Yener* tarafından yürütülen kazılar, Tayinat kazılarıyla, Asi'nin değişkenliğini inceleyen jeomorfolojik çalışmalarla ve yüzey araştırmalarıyla bir arada ele alındığında, toplumların neden Tayinat'dan Açına'ya taşınıp sonra Tayinat'a geri döndüğünü de anlamayı amaçlamaktadır.

Chicago Üniversitesi'nin 1930'larda yürüttüğü kazılardan bir görüntü.

Tayinat aslanı'nın şimdiye kadar elde edilen bu bilgilere katkısının büyük olacağı şüphe götürmez. Azılı görüntüsüyle dönemine özgü koruyucu görevinin yanı sıra, stilistik özellikleri ve buluntu alanıyla, bugüne dek Asur dönemi ve kültürüyle bağdaştırılmış heykellerin aslında Anadolu bağlantılı olduğunu gösterir. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Geç Hitit krallıklarında itibarları devam eden bu tür koruyucu aslan betimlerini belki de artık 'Asur kültüründen batı vilayetlere taşındılar' şeklinde değil de, 'Asur kralları kendi kraliyet imajlarını yaratırken bu bölgelerdeki kraliyet kavramlarından faydalandılar' şeklinde ele almak daha doğru olacaktır.

Chicago Üniversitesi ekibinin saray yapılarının hemen güneyinde bulunduğu tapınağın merdivenlerle erişilen iki sütun destekli girişindeki çifte aslanlı sütun kaidesi günümüzdeki yorumların nasıl yeniden ele alınması gerektiği hakkında çok güzel bir örnek oluşturur. Asur iktidarına tarihlenen bu aslanlı kaide, yıllarca arkeologlar ve sanat tarihçileri tarafından Asur sanatının batı örnekleri arasında ele alınmıştı. Ama bazalttan oyulmuş bu aslanlı kaide aslında stilistik olarak *Tayinat aslanı*'yla aynı özellikleri göstermektedir. Aralarındaki tek fark şudur: *Tayinat aslanı* arka ayakları üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiş, kaidedeki aslanlar ise yatar durumda betimlenmiştir. Aslanların ortak özellikleri olan yele, alında ve burundaki vahşet simgesi kırışıklıklar, iri gözler, dişler, diller, tüylü patiler, kuyruk, ve vücuttaki kas çizgileri hepsinde benzer biçimde işlenmiştir. *Tayinat aslanı*'yla bağlantılı seramikler tamamen Asur öncesine işaret ederken, yapılışı aynı dönemi gösteren kaidenin de Asur

'Tayinat aslanı' kazı alanından Hatay Müzesi'ne taşınırken.

yapılanması sırasında tapınak sütunlarında yeniden kullanıldığı olasılığını ortaya koymuştur. Asurlular burada gördükleri kraliyet yapılarından öyle etkilenmiş olmalıydılar ki, birçok özelliği kuzey Mezopotamya'ya taşıyıp kendi şehirlerinde de kullanmışlardı.

Asur yazıtları Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra dahi güneydoğu Anadolu'daki toplumlara hala *Hatti* olarak hitap eder ve Asurlu kralların buradaki kültürle özgü, *bit hilani* adı verilen merdiven ve sütunlu yapılardan esinlenerek Asur başkenti Kalhu'daki (Nimrud) sarayları inşa ettiğinden bahseder. Demek ki Asurlular'dan önce bu bölgeler oldukça gelişmiş krallıklar ve beylikler içermektedir. *Tayinat* buluntuları ile güneydoğu Anadolu ve kuzey Suriye'de yeni bulunan yazıtlar, Asur yıkımı ve yağmasından önce buradaki krallığın Halep'e kadar uzanan geniş bir alanı kontrol ettiğini göstermektedir. Oysa şimdiye dek Halep'in Patina krallığını kontrol ettiği sanılmaktaydı. M.Ö. 14. yüzyılda Hitit kralı *Suppiluliuma I'* in yeniden yapılandırıp Fırtına Tanrısı *Teşup*'a adadığı Halep'deki tapınakta 1996'dan beri kazılar yürüten Alman arkeolog *Kay Kohlmeyer* 2003'de çok önemli Luvce hiyeroglif yazıtlar ortaya çıkartmıştır. Bu yazıtlar ve İskenderun sahillerindeki Arsuz bölgesinde yeni bulunan iki stel, Patina krallığının Halep'i kontrolü altında tutacak, hatta *Teşup*'un tapınağını yeniden inşa edecek kadar etkin olduğunu ortaya koymuştur.

Hitit diliyle bağlantıları olan Luvce, Anadolu'da Tunç Çağı'nda ortaya çıkmış, ancak özgün hiyeroglif stiliyle Erken Demir Çağı'nda anıtsal kitabelerin yazı dili konumuna gelmişti. Dünyada bu dili

okuyabilen araştırmacı çok az sayıda. Dünyaca ünlü Luvce uzmanı İngiliz epigraf *David Hawkins*, Halep yazıtlarını yorumlamış ve Halepli Fırtına Tanrısı'nın tapınağını yeniden inşa eden Patina kralı *Taita*'nın aslen 'Palistin'li olduğunu ortaya koymuştur. Yeni bulunan Arsuz yazıtlarında da benzer terimler bulunmaktadır. Aruz yazıtlarını çözen Hititolog *Ali ve Belkıs Dinçol*'un araştırma sonuçlarını arkeologlar sabırsızlıkla beklemekteyse de, *Taita*'nın 'Palistin'li olduğunu gösteren etnik bağlantı araştırmacıları uzun süre uğraştıracağına benzer. Ne de olsa bu terim başka yazıtlarda geçen 'Filistin'li gruplara ve Karanlık Çağ'ın sembolü olmuş 'Deniz Kavimleri'ne atıf yapmakta, bu kavimlerle bağdaştırılan Levanten sahillerine has kültür kalıntılarını aydınlatmak tarihi veriler sunmaktadır. Ama aynı zamanda da yerleşmiş bilgileri altüst edecek şekilde, 'Filistin' olgusunun Amik ovasında Anadolu kültürleriyle iç içe geçmiş olabileceğini göstermektedir.

Tayinat kazılarının 2008'de ortaya çıkarttığı ikinci tapınak yapısında ise, Asurluların bölgeyi yağmalarken vahşice paramparça ettikleri anıtlardaki Luvce yazıtların kalıntıları ve ayrıca Asurlular'ın M.Ö. 7. yüzyılda *Tayinat*'ı kendi imparatorluklarına bağlayan yemin tabletinin bir örneği gün ışığına çıkartıldı. Her buluntusuyla Hatay bölgesinin zengin tarihini çok boyutlu bir bilmece halinde bizlere sunan *Tayinat Höyük*'de yatan daha nice aslanlar, daha nice saray yapıları, daha nice yazıtlar olmalıdır. Bunları *Tayinat aslanı*'uyandığında anlattı da, acaba bizler mi anlamadık?

